

tónak, mindentudónak; vagyis más szóval a mindenség; — tudatlan. Ime ez az ára az eredetiség hajhászásnak önálló tehetség hiányában.

A hartmanni systema felületességeit, ferdésegeit és ellenmondásait mutatja ki s tépi darabokra Mainländer fentcímzett könyve. Mainländer nem elégszik be azzal, hogy kimondja lesújtó ítéletét Hartmann fölött, de ítéletét a kellő indokolással is kíséri, melyből minden pártatlan olvasó meggyőződhetik, hogy ítélete nem igazságtalan. Betudja az enyhítő körülményeket is, kiemeli nevezetesen Hartmann képességét s kellő helyen érdemét is. Látnivaló, hogy Mainländer méltányos bíró.

És Mainländer nem csak méltányos, hanem a fenforgó körben competens bíró is. Ő a valódi és hivatott követője Schopenhauernek, ki a schopenhaueri eredményeket megszilárdította s a philosophia tovább képzéséhez a kellő lépéseket megtette, nevezetesen a főlebb mondott schopenhaueri ellentétet az egyéni és a egyetemes akarat közt ő oldotta meg. Ez eljárásában kellőleg megalapította az egyéni önállóságát, leszámolt a theismus és pantheismussal s a philosophia és a természettudományokat a termékeny ideál egész tárházával gazdagította.

H.

Berthelot; „Science et philosophie Paris 1886.“ A czimzett könyvnek főként két szempontja tartozik ránk, az, a mely a közoktatással s a philosophiával foglalkozik. Mindkettőt érdekessé teszi szerzőjének állása, ki jelenleg Franciaország közoktatásügyi ministere s még inkább hosszú tapasztalatokon nyugvó, nagy világossággal kifejezett eszméi. Berthelot ugyanis nemcsak bir philosoph áttekintéssel, de nem is röstelli e mivoltát bevallani. Könyve minden során kitűnik, hogy gondolkodását nem szorítja mereven a positiv tudomány határaitra, de kiterjeszti a tudomány ama körére, is, melyet idealisnak nevez s melynek jogosultságát beismeri. Az a parancsoló szükséglet, mely az embert annyi század óta az érzéki világon túl az emberiség eredetének és céljának vizsgálására ösztönzi, előtte nem illusio. Az meglehet, hogy az eddigi megoldási módok chimerikusok, mindamelllett a kutatás vágya valódi. A csalódások az eddig követett módszerekben s az elért eredményekben még nem okok arra nézve, hogy e kérdéseket a jobb megoldás reményében újra elő ne vegyük. Ez Berthelot-nak ugyszólván hite. Az távol van tőle, hogy korlátot vonjon a positiv s az idealis tudomány közé, mely utóbbi képezi a philosophia tulajdonképeni hatáskörét. Ennek feladványai csak akkor oldhatók meg, ha ama tényekre támaszkodunk, melyeket a positiv

tudomány megmagyarázott. E cél érdekében mindegyik tudomány legfőbb eredményét figyelembe kell venni. A mathematica, a physica, astronomia, a chemia, a physiologia e tekintetben biztos eredménnyel szolgálnak. A biztos azonban magában nekünk nem elég. Az emberi szabadság ugyanis előre nem látható elemet kever a természeti események folyásába. Tisztelettel kell meghajolnunk e pontnál a szerző ama tág szemköre előtt, melylyel a historicus szerepét kijelöli. Jóhiszeműleg beismeri, hogy a történet törvényei bajosabban fölfedezhetők, mint a természeté. E miatt azonban a historicus művét nem tartja terméketlennek; sőt odáig megy, hogy majdnem tudományos kimutatás értékével veszi egyenlő erejűnek a történelem ama törvényét, hogy az emberi társadalom tudományban, anyagi jólétben, erkölcsben folyvást előre halad. Oly törvény ez, melyet tanácsos egész általánosságban, mint Berthelot teszi, idealis mivoltában szem előtt tartani. Ha a részletekre mennénk, meglehet sok kifogásnak lenne kitéve e törvény, mindenekelőtt annak, hogy az általános haladás drága áron van megvásárolva, sok gyéni szenvedés árán. E szenvedéseket azonban Berthelot jól ismeri. Az meg épen felemelő, amint Berthelot az emberiség erkölcsi nagy érzelmeiről szól. A szép, az igaz és a jó érzelme, melyek összesége alkotja az ideált, előtte oly tény, melyet az emberi természet tanulmánya napfényre derít. Az igaz, szép és jó mögött az emberiség mindig érezte, a nélkül, hogy ismerte volna, hogy döntő valóság székel s ennek adta isten nevét, mely felé a mindenség rendje törekszik. Hálásnak kell lenni a positiv tudomány iránt ez érzélem jogosultságának kimutatásáért. Ennek beismerése semmit sem von le bizonyosságainak szilárdságából. Egyedül az idealis tudomány van alávetve a módosulásnak, a positiv tudomány pedig, melynek alapjai solidan megvettettek, többé nem változik. S ezimen követelheti a positiv tudomány magának a jogot hogy az idealis tudomány is tőle vegye módszerét. Berthelot nem kíméli a metaphysikusokat; azt mondja, hogy okoskodásuk nem ér föl a tényekkel, az okoskodás magában csak chimerakat és agyrémekeket szül, de realitást nem teremt, minden apriori absolut következtetés előre kárhoztatást érdemel. „Bármely rendszer — mond — csak abban a mértékben bir igazsággal a mily mértékben a realitás adatain nyugoszik. A rendszer megválasztásában nem döntenek többé a kétes remények csábításai. Hijába akarnók ezután magunkat megcsalni. A dolgok bizonyos határozottságok alatt állanak, mely határozományok függetlenek a mi akarattunktól és vágyainktól. A metaphysikusnak immár az a feladata, hogy elsőben is az ismert tények összegére támaszkodjak s onnan emel-

kedjük az egyéni épület szerkesztéshez. E célra használhatja a képzelet, sőt a képzelődés segélyét is, a feltétel alatt azonban, hogy a kiinduló pont a tényekben s ne az okoskodásban álljon.“ Maga Berthelot is igéri, hogy megfogja írni saját ideális tudományát.

Forduljunk most a közoktatás meleg barátjához, hiszen az ideális tudomány s az iskola ugysis válhatatlanok. Berthelot figyelmét a felsőbb szakoktatás kérdése köti le. A felső oktatás nem luxus-tárgy, mint sok póriasan gondolkodó hiszi; megfordítva tőle függ a nép műveltsége mértékének szintája, tőle függenek a közép és elemi oktatás módszerei, tanai és tanárai. A tudomány haladása, melynek a felsőbb oktatás tágitja szüntelen korlátait, adja az anyagot a többi iskolák számára. Ezek nem lennének az ismeret szakadatlan növekedésének szintáján, ha a felsőbb oktatás hanyatlanék. Azonkívül hatást gyakorol a nép anyagi jólétére is. Az ipart átalakító nagy felfedezések a tudományos laboratóriumokból kerülnek elő; ott képződnek ki a tudosok, ott a gyakorlati élet szükségleteinek megfelelő technikusok. Megérti ezt minden életre való nemzet s nem fukarkodik a tudomány szükségleteinek megszavazásában. Nincs is másként életképessége egy nemzetnek sem, hanem csak a tudományos vívmányok hő ápolgatásában. A melyik nemzet ezt elhanyagolja, biztos lehet, hogy vereséget lát a világ piaczn. Berthelot dicsőségére legyen mondva, hogy ez eszméket nemcsak elmondja s tisztán és világosan mondja el, hanem, mint a francia közigazgatás élén álló ember, tekintélye összes súlyával támogatja.

M.

A bölcsezsét folyóiratokból. Philosophische Monatschaft. herausgegeben von P. Natorp u. C. Schaarschmidt. 23. Band. Heft 3. 4.

Önálló cikkek: Spinoza, előadás, melyet a Goethe-házban Frankfurtban Goethe születésnapjának ünnepén tartott J. Bergmann. Ismertette: A. Elsas. Über die Psychophysik, Wernicke-től. Gerber G. Die Sprache u. das Erkennen, ism. Jung A. A d a l b. S z o b o d a. Krt. Gesch. der Ideale, ism. Spitzer Hugo. M a c h E. Beiträge zur Analyse der Empfindungen ism. A. Elsas. — Irodalmi értesítő, bibliographia.

M i n d. Nro. XLI. Januárj 1886. I. The Psychological Standpoint: J. Dewey, Az értekezés a M. Ph. Szemle“ 1886. évf. 45. füzetében ismertetett Green philosophus nézeteinek szellemében van írva. II. Meister Eckehart, the Mystic: Prof. K. Pearson. Író kimutatja, milyen az összefüggés Eckehart és Averroes közt, másrészt mily érintkezési pontjai vannak Eckehartnak és Spinozanak. III. Moral Obligation: W. Mitchell. IV. Need of a Society for Experimental Psychology: J. Ja-